Nr 39

Konstitutionsutskottets betänkande med anledning av motion om vidgad valbarhet till kyrkvärdsuppdrag.

Motionen

I motionen 1974:1183 av herr Olsson i Sundsvall (c) och fru Ekelund (c) hemställs "att riksdagen hos Kungl. Maj:t anhåller om förslag till sådan ändring av lagen om församlingsstyrelse att kyrkvärdar även skall kunna väljas bland ledamöter och suppleanter i kyrkofullmäktige". Motionärerna uttalar att det många gånger har visat sig svårt att fylla behovet av kyrkvärdar med en så liten krets som kyrkorådet utgör. Särskilt gäller detta i församlingar med flera kyrkor. Kretsen ur vilken kyrkvärdarna får väljas bör därför enligt motionärerna vidgas till att även omfatta ledamöter och suppleanter i kyrkofullmäktige.

Beträffande motiveringen i övrigt hänvisas till motionen.

Gällande rätt

I 54 § första stycket lagen om församlingsstyrelse stadgas, att "kyrkvärdar väljas av kyrkorådet bland ledamöterna och suppleanterna i rådet för den tid de blivit valda till ledamöter eller suppleanter".

Om kyrkorådets sammansättning stadgas i 44 § nämnda lag. Kyrkoherden är självskriven ledamot. Övriga ledamöter jämte suppleanter för dem väljs av kyrkofullmäktige eller, där sådana inte finns, av kyrkostämman till det antal, som bestäms av fullmäktige eller stämman. Antalet ledamöter, kyrkoherden inräknad, må emellertid ej underskrida fem. Mandatperioden är enligt 46 § tre år.

Kyrkvärdarnas antal är inte bestämt i lag. Om deras uppgifter finns endast enstaka författningsbestämmelser. Enligt vissa stadganden i kyrkolagen har de bl. a. skyldighet att på altaret framsätta vin och oblater vid nattvardsgång samt att närvara vid biskopsvisitation och kyrkoherdeinstallation. Genom kungörelsen (1942:929) angående vården av vissa kyrkliga inventarier har de vidare ålagts att jämte kyrkoherden löpande tillse, att kyrkans kulturhistoriskt värdefulla inventarier väl vårdas.

Historik

Kyrkvärdsinstitutionen har mycket gamla anor, medan kyrkorådet är en relativt sen företeelse i den kyrkliga självstyrelsens historia. Under medeltiden förvaltades sålunda kyrkans medel av de två kyrkvärdarna och prästen,

vilka årligen avgav redovisning för sin förvaltning inför sockenstämman. Kring mitten av 1600-talet började kyrkoråd, vari kyrkvärdarna ingick, att växa fram. Rättslig reglering erhöll kyrkorådet först genom 1817 års förordning angående sockenstämmor och kyrkoråd. Någon närmare redogörelse härför torde inte här behöva lämnas liksom inte heller för den omorganisation av sockenförvaltningen, som genomfördes med 1843 års förordningar om sockenstämmor i riket, om kyrkoråd och om sockennämnder å landet. Det är till fyllest att anteckna, att kyrkvärdarna förblev självskrivna ledamöter av kyrkorådet. Denna ställning behöll de även enligt 1862 års förordning om kyrkostämma samt kyrkoråd och skolråd, 23 §. Bestämmelser om val av kyrkvärdar upptogs inte förrän år 1895, då det i nämnda paragraf tillades, att "kyrkvärdar väljas för en tid av fyra år". Samtidigt infördes suppleanter för kyrkorådets ledamöter.

Kyrkvärdarnas ställning i förhållande till kyrkorådet undergick en viktig förändring genom en lagändring år 1918. I den stora rösträttspropositionen till den urtima riksdagen nämnda år (nr 34) föreslogs bl. a. den ändringen i kyrkostämmoförordningen, att kyrkvärdarnas självskrivna ledamotskap i kyrkorådet skulle upphöra. Om kyrkvärdar skulle därefter endast stadgas, att de skulle "väljas å kyrkostämma för en tid av fyra år". Några särskilda motiv utvecklades inte härför. Sedan i en motion påpekats att utanför kyrkorådet stående kyrkvärdar kunde orsaka oklarhet rörande ansvarigheten för vården av kyrkans egendom, företogs på förslag av tredje särskilda utskottet (utl. nr 1) den ändringen i förhållande till propositionen, att kyrkvärdar skulle "väljas av kyrkorådet bland dess ledamöter för en tid av två år". För valperiodens minskning från fyra till två år anfördes inte någon särskild motivering.

Den nämnda lagändringen år 1918 innebar sålunda, att kyrkvärdarna från att tidigare alltid ha valts särskilt av församlingen och tagit plats i kyrkorådet som självskrivna ledamöter, därefter kom att väljas av och inom det av församlingen valda kyrkorådet.

I 1930 års lag om församlingsstyrelse upptogs det här berörda stadgandet som 53 § första stycket med den ändringen, att kyrkvärdar skulle "väljas av kyrkorådet bland dess ledamöter för den tid de blivit invalda i rådet" och sålunda inte längre för viss bestämd tid. I denna riktning hade redan de sakkunniga uttalat sig, vilka i slutet av år 1922 framlade betänkande med förslag till lag om församlingsstyrelse m. m. (SOU 1923:4, s. 228). Det framhölls där, att 23 § kyrkostämmoförordningen skulle kunna tolkas så, att en kyrkorådsledamot kunde komma att fungera som kyrkvärd även efter det att han upphört att vara ledamot av rådet. Olämpligheten därav låg enligt de sakkunniga i öppen dag, då kyrkorådet var ansvarigt för den egendom, som kyrkvärdarna hade under sin uppsikt.

Till den nu gällande 1961 års lag om församlingsstyrelse överfördes det ifrågavarande stadgandet som 54 § första stycket med den ändringen att kyrkvärd även skulle kunna väljas bland suppleanterna i kyrkorådet. Förslag

därom hade framförts av församlingsstyrelsekommittén i dess till grund för den nya lagstiftningen liggande betänkande (SOU 1957:15, s. 310). Kommittén uttalade, att gällande bestämmelse syntes i vissa fall vara alltför snäv. Av praktiska skäl kunde det befinnas lämpligt att till kyrkvärd utse annan än ledamot av kyrkorådet. Det kunde även stundom vara förenat med svårigheter att bland ledamöterna finna personer, som var villiga att åtaga sig uppdrag som kyrkvärdar. Med hänsyn till de uppgifter som åvilade kyrkvärdarna, borde dessa dock enligt kommitténs mening ha anknytning till kyrkorådet. Kommittén ansåg sig därför inte böra föreslå någon väsentlig utvidgning av den krets, inom vilken kyrkvärdarna måste utses, utan förordade endast den nämnda jämkningen, att även kyrkorådssuppleanter skulle kunna ifrågakomma. Kommittén uttalade slutligen, att det även utan stadgande därom var självklart, att kyrkoherden eller annan inom församlingen tjänstgörande präst inte kunde utses till kyrkvärd med hänsyn till uppdragets karaktär av lekmannauppdrag.

I den proposition till 1961 års riksdag (prop. 1961:703), varigenom förslag till lag om församlingsstyrelse framlades, uttalade departementschefen om kyrkvärdar endast, att sådana uppenbarligen skall väljas bara i de fall praktiskt behov därav föreligger, dvs. i allmänhet då kyrkorådet har att taga vård om en kyrka. Konstitutionsutskottet uttalade sig i sitt utlåtande (KU 1961:16) ej om kyrkvärdsinstitutionen.

Beslutet 1969 om förkortning av de kommunala mandatperioderna från fyra till tre år avsåg också kyrkorådets mandatperiod.

Tidigare reformförslag

I en motion *1965* begärdes sådan ändring av lagen (1961:436) om församlingsstyrelse att till kyrkvärd skulle kunna väljas förutom ledamöter och suppleanter i kyrkorådet annan särskilt lämpad person. Konstitutionsutskottet (KU 1965:16) erinrade i sitt yttrande om det samband som alltid förelegat mellan kyrkvärds- och kyrkorådsinstitutionen och fortsatte:

Intill år 1918 var kyrkvärdarna självskrivna ledamöter av kyrkorådet. Därefter har de valts av och inom kyrkorådet, varvid före den nu gällande församlingsstyrelselagens tillkomst år 1961 endast ledamöterna i kyrkorådet kunde ifrågakomma medan numera även suppleanterna är valbara. Sistnämnda utvidgning av den valbara personkretsen motiverades med att den snäva begränsningen till endast kyrkorådets ledamöter kunde vålla praktiska svårigheter. Med hänsyn till de uppgifter, som åvilar kyrkvärdarna, ansågs det emellertid, att dessa alltjämt borde ha anknytning till kyrkorådet. Möjligheten att utsträcka valbarheten ytterligare avvisades därför.

Förevarande motion åsyftar, att även personer utanför kyrkorådets krets skall kunna väljas till kyrkvärdar. Till stöd härför åberopas samma skäl, som år 1961 anfördes för den då genomförda utvidgningen av den valbara personkretsen.

Utskottet har icke funnit sådana omständigheter nu ha tillkommit, som bör föranleda ett annat ställningstagande än vid gällande lagstiftnings tillkomst.

I enlighet med det anförda avstyrkte utskottet motionen. Riksdagen följde utskottet.

I skrivelse till utbildningsdepartementet den 2 juli *1970* gjorde *Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbunds styrelse* framställning om sådan ändring av 54 § lagen (1961:436) om församlingsstyrelse att kyrkvärdar skulle kunna väljas inom en vidare personkrets än som nu är möjligt. Sedan samtliga domkapitel och kammarkollegiet hörts, varvid flertalet remissinstanser avstyrkte framställningen, lämnade *Kungl. Maj:t* densamma genom beslut den 23 mars *1973* utan åtgärd.

Remissyttranden

Utskottet har berett *ärkebiskopen* och *Svenska kyrkans församlings-och pastoratsförbund* tillfälle att yttra sig över motionen.

Efter hörande av övriga biskopar anför ärkebiskopen (Olof Sundby) i ett den 29 april 1974 dagtecknat yttrande följande:

Även om jag förstår att motionärerna med sin motion i kyrkans intresse önskar vidga den grupp, ur vilken kyrkvärdar utses, anser jag dock att de motiv som anförts icke är tillräckligt starka för att ändra församlingsstyrelselagens § 54. Frågan kan i första hand bli aktuell i stadsförsamlingar i de större städerna, där man kanske inte har egna kyrkofullmäktige utan för sitt val då skulle få vända sig till samfällighetens kyrkofullmäktige, där församlingarna i många fall har högst två eller tre representanter. Därvid skulle den grupp, ur vilken kyrkvärdar kan väljas endast ökas med två eller tre eller i de fall, då suppleanter medräknas, fyra eller sex. I stället kan man i församlingar med flera kyrkor utse gudstjänstvärdar bland kyrkligt aktiva antingen de tillhör kyrkofullmäktige eller icke.

Jag får alltså avstyrka förslaget.

Pastoratsförbundets styrelse erinrar i yttrande den 9 maj 1974 om sin framställning till Kungl. Maj:t 1970 och upplyser att styrelsen – efter att ha tagit del av remissyttrandena i detta ärende – inte längre vidhöll sitt yrkande i saken. Vidare anför styrelsen följande:

Styrelsen anser dock fortfarande att de i förbundets ovannämnda skrivelse angivna motiven för en lagändring kvarstår och förtjänar beaktande. Styrelsen har därför inte något att invända mot att en lagändring sker, dock får rekryteringsområdet inte begränsas till kyrkoråd och fullmäktige så som motionärerna föreslår. Cirka 1 400 av svenska kyrkans församlingar har så liten folkmängd att de saknar valda fullmäktige. Det beslutande organet är där kyrkostämman, som är lika med församlingens samtliga röstberättigade invånare.

En ändring måste ge samtliga församlingar möjlighet att bredda rekryteringsområdet; man kan inte utesluta mer än halva antalet församlingar därifrån.

Om motionen vinner riksdagens bifall hemställer styrelsen om att i sinom tid få samråda med departementet rörande lagändringens utformning.

Utskottet

I motionen tas upp frågan om valbarhet till kyrkvärdsuppdrag.

Kyrkvärdarnas uppgifter är endast delvis angivna i lag eller annan författning. Utöver vissa funktioner vid gudstjänster och andra kyrkliga förrättningar har kyrkvärdarna bl. a. visst löpande ansvar för kyrkans inventarier. Församlingsstyrelselagen föreskriver att kyrkvärdar skall utses av kyrkorådet bland ledamöterna och suppleanterna i rådet för dess valperiod. Någon bestämmelse om antalet kyrkvärdar finns inte i lagen.

Mellan kyrkvärds- och kyrkorådsinstitutionerna har alltid förelegat ett samband. Intill år 1918 var kyrkvärdarna självskrivna ledamöter av kyrkorådet. Därefter har de valts av och inom kyrkorådet. Före den nu gällande församlingsstyrelselagens tillkomst år 1961 kunde endast ledamöterna i kyrkorådet ifrågakomma. Med den nya lagen blev även suppleanterna valbara. Detta motiverades med att den snäva begränsningen till endast kyrkorådets ledamöter kunde vålla praktiska svårigheter. Med hänsyn till de uppgifter som åvilar kyrkvärdarna ansågs det emellertid att dessa alltjämt borde ha anknytning till kyrkorådet. Möjligheten att utsträcka valbarheten ytterligare avvisades därför. En motion 1965 om vidgad valbarhet till kyrkvärdsuppdrag avslogs av riksdagen på samma skäl. En framställning 1970 i samma syfte lämnade Kungl. Maj:t 1973 efter remissbehandling utan åtgärd.

Förevarande motion åsyftar att kyrkvärdar även skall kunna väljas bland ledamöter och suppleanter i kyrkofullmäktige. Därvid åberopas i huvudsak samma omständigheter som anfördes 1961, 1965 och 1970 till stöd för vidgad valbarhet till kyrkvärdsuppdrag.

Utskottet har berett ärkebiskopen och Svenska kyrkans församlings- och pastoratsförbund tillfälle att yttra sig över motionen. Ärkebiskopen har efter övriga biskopars hörande som sin åsikt uttalat att tillräckligt starka skäl för ändring av gällande reglering på området inte anförts. Pastoratsförbundet har förklarat sig inte ha någon erinran mot en lagändring i motionärernas syfte. Då mer än hälften av samtliga församlingar saknar valda fullmäktige, får enligt förbundets mening rekryteringsområdet emellertid inte begränsas till kyrkoråd och fullmäktige som motionärerna föreslagit. En ändring måste i stället ge samtliga församlingar möjlighet att bredda rekryteringsområdet.

Skäl kan enligt utskottets mening onekligen anföras för att vidga valbarheten till kyrkvärdsuppdrag utöver vad som nu gäller. Å andra sidan är det nuvarande sambandet mellan kyrkoråds- och kyrkvärdsuppdrag värdefullt ur många synpunkter.

Som motionärerna påpekat kan även med gällande valbarhetsregler den personkrets inom vilken kyrkvärdar utses vidgas genom att det beslutande organet i kyrkokommunen beslutar att höja antalet ledamöter och suppleanter i kyrkorådet. Församlingsstyrelselagen föreskriver i detta hänseende endast att antalet skall vara minst fem. Någon gräns uppåt fastställs inte.

De funktioner inom ramen för det sedvanliga gudstjänstlivet som brukar

ombesörjas av kyrkvärdarna – t. ex. mottagande av gudstjänstbesökarna vid kyrkans ingång, textläsningar, frambärande av vin och oblater vid nattvardsgång, kollektupptagande – är inte förbehållna kyrkvärdar i egentlig mening. Något hinder möter således inte mot att t. ex. kyrkorådet bland kyrkligt aktiva församlingsbor utanför kyrkorådets krets utser ett antal personer att jämte kyrkvärdarna fullgöra sådana funktioner. I praktiken förekommer detta också redan nu i betydande utsträckning. Särskilt i församlingar med flera kyrkor kan det vara värdefullt att utnyttja denna möjlighet. Görs detta torde den nuvarande begränsningen av valbarheten till de egentliga kyrkvärdsuppdragen sällan behöva föranleda några olägenheter.

Frågan om kyrkvärdarnas ställning och uppgifter inom församlingen kan komma att aktualiseras inom ramen för de överväganden som f. n. pågår på olika håll med anledning av det förslag till lösning av stat–kyrka-problematiken som 1972 framlagts av 1968 års beredning om stat och kyrka. Utskottet vill i detta sammanhang t. ex. erinra om det pågående arbetet inom den av ärkebiskopen under 1973 tillsatta arbetsgruppen för fortsatt arbete med önskvärda reformer beträffande svenska kyrkans organisation. I detta läge och med hänsyn till vad utskottet i det föregående anfört finner utskottet övervägande skäl tala för att riksdagen nu inte bör ta något initiativ till ändring i de gällande reglerna för valbarhet till kyrkvärdsuppdrag.

Utskottet hemställer

att riksdagen avslår motionen 1974:1183.

Stockholm den 15 oktober 1974

På konstitutionsutskottets vägnar
HILDING JOHANSSON

Närvarande: herrar Johansson i Trollhättan (s), Boo (c), fru Thunvall* (s), herrar Bergqvist (s), Fiskesjö (c), Karlsson i Malung (s), Björck i Nässjö (m), Svensson i Eskilstuna* (s), Jonnergård (c), Olsson i Edane (s), Johansson i Malmö (s), Nordin (c), fru Jacobsson (m), herrar Berndtson (vpk) och Lindahl i Hamburgsund (fp).

* Ej närvarande vid justeringen.

Särskilt yttrande

av herrar Fiskesjö (c), Olsson i Edane (s) och Nordin (c):

Den pågående utvecklingen har medfört att kyrkorådet i den kyrkliga kommunen kommit att spela i huvudsak samma roll som kommunstyrelsen i den borgerliga kommunen.

Ledamöter och suppleanter i kyrkorådet har därför kommit att väljas framför allt från synpunkten att de är ansvariga för den kyrkliga kommunens ekonomi och inte som tänkta innehavare av de ceremoniella uppgifter som åvilar kyrkvärdarna.

Detta har medfört rekryteringssvårigheter till kyrkvärdsuppgifterna speciellt i församlingar med flera kyrkor. Med hänsyn härtill är det motiverat att ändringar i församlingsstyrelselagen kommer till stånd, så att kretsen kan vidgas så som motionärerna föreslagit.

GOTAB 74 8166 Stockholm 1974